

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۹، زمستان ۱۳۹۲

وصول مقاله: ۱۳۹۲/۲/۲۲

تأیید نهایی: ۱۳۹۲/۸/۱۵

صفحات: ۴۹ - ۶۸

ارزیابی ترجیحات گروه‌های متفاوت سنی از مناظر بصری پارک ملت زاهدان

دکتر خدارحم بزی^۱، دکتر غلامعلی خمر^۲، دکتر اکبر کیانی^۳، محمدعلی میرشکاری^۴، پیمان گلچین^۵

چکیده

محیط‌های شهری در قبل از انقلاب صنعتی با طبیعت منافاتی نداشته‌اند، اما با ظهور صنعت، چهره شهرها به سمت تصنعی شدن پیش رفته است که این پدیده دلزدگی مردم از محیط شهری را در پی داشته و همین امر سبب شده تا مردم در اولین فرصت به دست آمده به فضاهای طبیعی موجود در حومه شهرها پناه ببرند؛ به دنبال این ضرورت، مدیران شهری لازم دیدند در برنامه‌ریزی شهری، پارک‌های بیرون از شهر را هم لحاظ کنند. پارک ملت زاهدان از جمله این پارک‌ها می‌باشد. در این پژوهش سعی شده است بر اساس رویکرد ترجیحات مردمی با استفاده از مدل طبقه‌بندی کیفیت (Quality Sorting) به ارزیابی بصری وضع موجود در این پارک پرداخته شود. بر اساس این مدل فضای پارک با توجه به تیپ‌های منظر موجود به پهنه‌های مختلفی تقسیم شد: ۱. پهنه فضاهای طراحی شده ۲. پهنه بازی‌ها ۳. پهنه پوشش طبیعی. در ادامه ۴۹۵ عکس در دو نوبت از پهنه‌ها تهیه شده و با توجه به اهداف مورد مطالعه برای هر پهنه، ۸ عکس و در مجموع ۲۴ عکس از مجموع عکس‌های گرفته شده، انتخاب گردید؛ مردم این عکس‌ها را با توجه به ترجیحاتشان در پنج دسته رتبه‌بندی نمودند (عکس‌های خیلی زیبا، زیبا، معمولی، زشت و خیلی زشت). نتایج تحقیق نشان می‌دهد بیشترین ترجیحات بازدید کنندگان در قالب گروه سنی ۱۵ تا ۲۴، از بین سه پهنه مورد بررسی، پهنه بازی با پوشش طبیعی با ۵۰٪ ترجیحات می‌باشد، بیشترین ترجیحات بازدید کنندگان در قالب گروه سنی ۲۵ تا ۴۹، پهنه فضاهای طراحی شده با ۴۶٪ ترجیحات و بیشترین ترجیحات بازدید کنندگان در قالب گروه سنی ۵۰ سال به بالا، از بین سه پهنه مورد بررسی، پهنه بازی‌ها با ۳۶٪ می‌باشد. کلید واژگان: فضای سبز، ارزیابی بصری محیط و منظر، ترجیحات مردمی، مدل طبقه بندی کیفیت، پارک ملت زاهدان.

Kh.bazi@yahoo.com

ah_khammar@yahoo.com

kianiakbar@gmail.com

mohammadali.mirshekari@yahoo.com

peiman_gqi@yahoo.com

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیای دانشگاه گلستان (نویسنده مسؤول)

۲- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیای دانشگاه زابل

۳- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیای دانشگاه زابل

۴- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زابل

۵- مربی فضای سبز، گروه فضای سبز دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

در سال‌های اخیر همواره شهرنشینی با رشد روزافزونی روبرو بوده، به طوری که بین سال‌های ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۰ جمعیت شهری از ۱۵۰۰ میلیون نفر به بیش از ۲۸۰۰ میلیون نفر افزایش یافته است که تقریباً ۴۵ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهد. در پایان سال ۲۰۰۷ برای اولین بار در تاریخ بشریت تعداد جمعیتی که در شهرها زندگی می‌کردند، از جمعیت روستانشین بیشتر شده است و تخمین زده شده که تا سال ۲۰۲۰، ۶۰ درصد از جمعیت جهان را شهرنشینان تشکیل خواهند داد (پریور و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۶). انتظار می‌رود که جمعیت شهری در کشورهای در حال توسعه در چهل سال بعدی دو برابر شود و از ۲/۶ میلیارد نفر به ۵/۳ میلیارد نفر برسد (Madlener, 2011: 227). از دست رفتن پوشش گیاهی یکی از عواقب گسترش شهرنشینی در سطح جهان می‌باشد (Landry, 2010: 94). تاریخ تکامل سکونتگاه‌های انسانی نشانگر آن است که در مراحل اولیه شهرنشینی انسان ابزار لازم برای دخالت در طبیعت را در دست نداشت. تعادل بین انسان و طبیعت توسط طبیعت حاکم می‌گردید. در قرن نوزدهم میلادی با پیشرفت سریع تکنولوژی و متعاقب آن افزایش روند شهرنشینی تعادل دیرینه انسان و طبیعت رو به نابودی گرایید. چنانچه با تغییرات اساسی در فعالیت‌ها و کالبد شهرهای امروز، ارتباط حیاتی با طبیعت گسسته شده است (ایرانی بهبهانی، زندی و ابرکار، ۱۳۸۱: ۴۴). به علاوه رشد جمعیت شهرها به نوبه خود مسائلی همچون ترافیک، سر و صدا، تولید سرب در هوا، افزایش کارگاه‌های صنعتی و مزاحم شهری، افزایش حجم زباله و ایجاد بیماری‌ها و میکروب‌های مختلف را در پی داشته است به گونه‌ای که این معضلات صاحب نظران و برنامه‌ریزان را به چاره‌اندیشی وا داشته است. یکی از راه‌حل‌ها برای حل مسائل زیست محیطی و تبدیل هر چه بهتر محیط شهری به محیط قابل زیست برای شهروندان، ایجاد فضای سبز شهری است (تقی

زاده، ۱۳۸۳: ۲۹). زندگی شهری مدرن، مولد بیماری‌های روحی و روانی ناشی از آلودگی‌های روانی و محیطی می‌باشد. یک بررسی در مناطق شهری پیشرفته نیز حاکی از آن است که کمبود محرک‌های شهری برای تحرک شهروندان و همچنین استرس‌های ناشی از شهرنشینی، بیماری‌های قلبی و عروقی را به طور فزاینده‌ای افزایش داده است. روش‌های زیادی برای جلوگیری از استرس وجود دارد، اما امروزه تحقیقات به سمت ایجاد محیط‌هایی در حال حرکت است که امکان کاهش استرس به واسطه طراحی محیط امکان‌پذیر باشد. بعد از حادثه یازده سپتامبر در برج‌های جهانی، مدیران پارک‌های عمومی شهر، شاهد افزایش چشم‌گیر مراجعه‌کنندگان به پارک‌ها بودند که برای رهایی از فشار ناشی از استرس‌های حاصله، به محیط‌های شهری پناه برده بودند (شامقلی و یکی‌تا، ۱۳۸۹: ۲).

تعریف مسأله و بیان سوال‌های اصلی تحقیق

ساختارهای طبیعی درون شهری برای مردم شهرنشین اهمیت ویژه‌ای دارد، بویژه در قرون اخیر که شهرنشینی رشد روز افزون داشته و انسان‌ها در پی ارتباط با طبیعت در هر فرصتی که پیش می‌آید، به دامن آن پناه می‌برند، چرا که دسترسی به فضاهای باز و سبز کلید اصلی سلامت انسان است (ایرانی بهبهانی، زندی و ابرکار، ۱۳۸۱: ۴۴).

امروزه منظر را می‌توان به عنوان یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌ها در تشخیص هویت، حیات و میزان پایداری محیط و وسیله ارتباطی بین محیط و استفاده کنندگان آن دانست. آنچه در چند دهه اخیر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است، ارتباط منظر با استفاده کنندگان آن، چه به صورت بیولوژیکی، و یا فیزیکی و چه از لحاظ ادراکی و رفتاری، است در این میان، موضوع منظر و رابطه آن با ادراک افراد از اهمیت خاصی برخوردار است اگر چه ارتباط انسان با محیط از طریق حواس گوناگون برقرار می‌شود، بیش از ۸۰

علاقه و وابستگی به محل زندگی دارد و واضح است وقتی شهروندان به محل زندگی خود علاقه نداشته باشند، در نگهداری و زیبایی آن نیز از خود حساسیتی نشان نمی‌دهند. به عبارتی دیگر، زیبایی محیط و شهر علاوه بر تأثیر آرامش بخشی که دارد، انسان را تشویق به حفظ و نگهداری زیبایی در محیط و شهر نیز می‌کند (ملیحی، ۱۳۸۸: ۳).

گفتنی است مردم بیشتر تمایل دارند درباره آنچه که می‌بینند، قضاوت کنند تا آنچه که می‌دانند. چنین قضاوتی می‌تواند تأثیری شگرف بر روی میزان مقبولیت مردم در رابطه با طراحی منظر داشته باشد. اهمیت این موضوع بخصوص در مواردی آشکار می‌گردد که مردم از قبل عقایدی را درباره این که یک منظر چگونه باید به نظر برسد، دارند. این امر لزوم بررسی و ارزیابی بصری را در طراحی منظر، آشکار می‌سازد (Bell, 206: 2001. ارزیابی کیفیت بصری شامل فهرست-بندی و ارزیابی نشانه‌های مرئی یک چشم‌انداز با هدف برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت آن می‌باشد Palmer and Hoffman, 2001, 149). با شرح این موارد اهمیت بصری منظر و تأثیر آن در رفتار شهروندان بیش از پیش بر ما نمایان می‌شود و بر حسب این موارد، اگر مدیران شهری محیط‌ها و فضاهای پایدار می‌خواهند، لازم است ارزیابی‌های مردم را نسبت به فضاهای شهری در کانون برنامه‌ریزی‌های خود لحاظ نمایند و ترجیحات مردم را در انواع طراحی‌های شهری به کار برند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر زاهدان در قسمت شمالی دشت کوچکی قرار گرفته که اطراف آن را کوه‌های متعدد احاطه کرده و بخش‌هایی از این دشت همچون بازوهای در دل این کوه‌ها نفوذ نموده، در بعضی موارد به وسیله تنگه‌ها و گردنه‌هایی با دشت کوچک مجاور ارتباط می‌یابد که دشت میرجاوه در جنوب شرق زاهدان از آن جمله است.

درصد آن از دیدن ایجاد می‌شود. بنابراین مشاهده منظر و ادراک آن توسط انسان نقش مهمی در ادراک و شناخت وی از محیط و تعیین رضایتمندی و عدم رضایتمندی آن دارد. امروزه هدف از ارزیابی کیفیات بصری منظر، تعیین و مشخص کردن شاخص‌ها و معیارهایی است که از طریق آنها بتوان منظر را حفاظت، احیا و یا بازسازی کرد. در واقع از این طریق می‌توان مناظری را که از لحاظ زیبایی مناسب هستند، حفظ نمود و در صورت لزوم، مناظری را ترمیم و احیا کرد (گلچین، نارویی و مثنوی، ۱۳۹۱: ۱۵۰).

شاید یکی از موزج‌ترین و در عین حال دقیق‌ترین عباراتی که در وصف محیط بصری شهر ارائه گردیده است، گفته جین جکوبز باشد؛ او می‌گوید: "به شهر می‌اندیشد و چه چیز به خاطر خواهد آمد؟ خیابان‌های آن! هنگامی که خیابان‌های شهر زیبا و جالب باشد، آن شهر سرزنده و زمانی که خیابان‌های شهر زشت و خسته کننده باشد، آن شهر ملال آور به خاطر آورده خواهد شد." اساساً منظر شهری، سطح تماس "انسان" و "پدیده‌های شهر" است و از این‌رو بخش قابل توجهی از دانش، عواطف و رفتار محیطی شهروندان تحت تأثیر آن شکل می‌گیرد (گلکار، ۱۳۸۷: ۹۶). امروزه منظر شهری به موضوعی بسیار مهم در بحث کاربری زمین - فضا تبدیل شده است (نیک‌پور، ۱۳۸۶: ۱). منظر شهری به دلیل ماهیت عینی و ملموس خود توسط حواس انسان قابل ادراک می‌باشد. مهم‌ترین حس از میان حواس پنج‌گانه در فهم و ادراک منظر شهری، حس بینایی است (حسینی و رزاقی اصل، ۱۳۸۷: ۸۳). در برنامه‌ریزی و مدیریت فضاهای عمومی از جمله فضاهای سبز شهری، نیاز است که درک استفاده‌کنندگان از این فضاها در نهایت توجه، مورد ملاحظه قرار گیرد (Chen, Adimo and Bao, 76: 2009). زیرا استفاده‌کنندگان مناظر شهری انتظاراتی دارند که اگر با واقعیت هماهنگی نداشته باشد، منجر به ناسازگاری بین فضا و شهروندان می‌شود (Daniel, 2001: 267). زیبایی نقش مهمی در ایجاد

عکس) و با استفاده از یک آزمون بصری و دسته‌بندی کیفی به ارزیابی زیبایی و هویت مکان از دیدگاه ساکنان این منطقه می‌پردازد. نتایج این تحقیق حاکی از این است که زیبایی یک مکان با هویت آن ارتباط تنگاتنگی دارد (امین‌زاده، ۱۳۸۹).

فتحی، درینی و ناروئی در سال ۱۳۸۶ طی یک پژوهش با عنوان ترجیحات منظر گیاهی پارک‌های جنگلی مطالعه موردی: پارک جنگلی چیتگر تهران، بر اساس رویکرد برنامه‌ریزی و طراحی مشارکتی به توصیه‌هایی برای ارتقای کیفیت بصری منظر گیاهی در سایت مورد مطالعه می‌پردازند. برای انجام مطالعه ابتدا سایت مورد نظر به دو پهنه مشخص تقسیم‌بندی و سپس عکس‌های متعددی از هر پهنه گرفته شده است. پس از انتخاب عکس‌های مناسب، ارزیابی تصاویر به وسیله استفاده کنندگان در محل سایت انجام شده است (فتحی، درینی و ناروئی، ۱۳۸۶).

نیژنیک و ماتهر در سال ۲۰۰۸، برای مناطق روستایی اسکاتلند، طی یک تحقیق با عنوان تحلیل ترجیحات مردم درباره توسعه جنگل در مناظر روستایی اسکاتلند، درباره این که ترجیحات مردمی در مورد توسعه جنگل در نواحی روستایی چه می‌باشد، با استفاده از مدل (Q-Sort)، به تحلیل و ارزیابی آن می‌پردازند. یکی از اهداف این تحقیق تصمیم‌گیری در مورد نحوه مدیریت نواحی جنگلی روستاها می‌باشد. برای انجام این امر، مردم به تناسب دیدگاه‌هایشان به شش گروه تقسیم شدند. نتایج تحقیق پیشنهادی‌های تجربی را در مورد تصمیم‌سازی درباره مدیریت و سیاست تغییر شکل دادن مناظر روستا به سمت پایداری ارائه می‌دهد و بیان می‌دارد که جنگل می‌تواند نقش مهمی در یکپارچه‌سازی پدیده‌های اقتصادی-اجتماعی، اکولوژیکی و زیبایی داشته باشد (Nijnik and Mather, 2008).

یوو و همکاران در سال ۲۰۱۱ طی پژوهشی با عنوان ارزیابی کیفیت بصری مناظر سبز در مناطق مسکونی روستایی: مطالعه موردی گوانژو، چین، به

شهر زاهدان از نظر موقع جغرافیایی بر روی طول جغرافیایی ۶۰ درجه و ۴۵ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۲۹ درجه و ۳۰ دقیقه شمالی قرار گرفته است. ارتفاع متوسط این شهر ۱۳۴۰ متر از سطح دریا است. موقعیت جغرافیایی شهر زاهدان و مرکز سیاسی-اداری آن دست به دست هم داده موجبات رشد و توسعه چشمگیر شهر را در مدت زمان کوتاهی فراهم آورده‌اند. هم اکنون شهر زاهدان به عنوان بازار اصلی استان، عملکردی به مراتب فراتر از مرزهای استان و حتی کشور ایفا می‌نماید. در بررسی کارکردهای جغرافیایی شهر زاهدان به لحاظ طبیعی با هیچ ویژگی و مزیت برجسته‌ای که بتواند رشد و توسعه سریع و جهشی شهر زاهدان را در چنین فاصله زمانی کوتاهی توجیه نماید، مواجه نمی‌شویم و در واقع آنچه شهر زاهدان را به عنوان بازار بزرگ و مرکز اداری-سیاسی منطقه جنوب شرق ایران مطرح ساخته است، را باید به مثابه عوامل تعیین کننده در رشد و توسعه کلی شهر در دهه اخیر محسوب داشت (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۷: ۴۵-۴۴).

شکل ۱: موقعیت استان سیستان و بلوچستان در ایران و موقعیت شهر زاهدان در تقسیمات سیاسی شهرستان زاهدان، ۱۳۹۱.

پیشینه پژوهش

امین‌زاده در سال ۱۳۸۹ پژوهشی را با عنوان ارزیابی زیبایی و هویت مکان، در منطقه نواب تهران انجام داده است. برای انجام تحقیق از مناظر قدیم و جدید این منطقه به طور مساوی عکس تهیه نمود (از منظره قدیم هفت عکس و از منظره جدید هفت

طبیعی ترکیب شده باشد، اگر چه این امر در مقیاس-های کوچک‌تر انجام شود (Kearney and et al, 2008).

چنگیز آکر، بانو کردوگلو، اگز کردوگلو و حبیبه آکر پژوهشی را برای یکی از پارک‌های ملی ترکیه به نام پارک کوهستانی کاکار انجام داده‌اند. این تحقیق در سال ۲۰۰۶ و تحت عنوان ترجیحات مردمی در مدیریت و کیفیت بصری برای پارک‌های کوهستانی ملی کاکار (ترکیه) انجام شده است. هدف اصلی از انجام این پژوهش، به دست آوردن اطلاعاتی در مورد ساختارهای مدیریتی و اکولوژیکی پارک‌های ملی با استفاده از رویکرد کیفیت بصری می‌باشد. ایشان محدوده پارک را به سه پهنه تقسیم نمودند: پهنه تفریحی، پهنه جنگلی و پهنه کوهستانی. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که ساکنان محل، اکوسیستم‌های آبی را ترجیح می‌دهند (Acar, C, Kurdoglu, B, Kurdoglu, O and Acar H, 2006).

گارود در سال ۲۰۰۸، طی یک پژوهش برای شهر آبريست ويست^۱ در ولز سعی نمود ادراک افراد را نسبت به مقصد گردشگری بررسی کند. برای انجام این کار ۲۵ نفر از ساکنان این شهر و ۲۵ نفر از گردشگرانی را که به هدف دیدن شهر آبريست ويست به آن آمده بودند، به طور تصادفی انتخاب نمود و از هر کدام از این افراد خواسته شد تا ۱۲ عکس از مناظر محدوده مورد مطالعه، با دوربین‌های دیجیتالی که به آنها داده شده بود، بگیرند. از آنها خواسته شده بود تا مناظری را انتخاب نمایند که در برگیرنده ویژگی‌های مثبت و منفی محدوده مورد مطالعه باشند. تکنیک مورد استفاده در این پژوهش VEP^۲ می‌باشد. از ویژگی‌های این تکنیک گرفتن عکس از مناظر با موضوعات خاص مورد نظر پژوهش‌گران می‌باشد. با تحلیل عکس‌های گرفته شده مشخص می‌شود زمین‌های اطراف قلعه موجود در محدوده مورد مطالعه و خاطرات جنگ از

ارزیابی فضای سبز روستایی قدیمی در چین می‌پردازند، در این تحقیق محدوده مورد مطالعه را به چهار پهنه تقسیم می‌نمایند و از هر پهنه هفت عکس انتخاب نموده و در بین روستاییان توزیع نموده‌اند. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش کارشناس/طراح محور همراه با ترجیحات مردمی است. مهم‌ترین ترجیحات مردمی در این تحقیق این است که مردم مکان‌های طبیعی همراه با ویژگی‌های انسانی را بیشتر از مکان‌هایی که صرفاً طبیعی هستند، ترجیح می‌دهند (Yao and et al, 2011).

گرین تحقیقی را در سال ۲۰۰۵ در تایلند با عنوان ادراک جمعی درباره تغییرات اجتماعی و محیطی و توسعه توریسم در جزیره کوه سامویی، تایلند، با این هدف که ساکنان چاوانگ در جزیره کوه سامویی (Koh Samui) با توجه به تغییرات محیطی و اجتماعی روزانه در پیرامونشان که به علت توسعه توریسم اتفاق می‌افتد، این تغییرات را چگونه درک و تصور می‌کنند، انجام داده است. روش تحقیق به کار گرفته شده، تحلیل کیفی و کمی (Multiple-sort and Q-sort) می‌باشد. ارزیابی مردم از این تغییرات این است که این تغییرات هم در زندگی و هم در محیط آنها اثرات منفی دارند. این روش مطالعه می‌تواند در برنامه‌ریزی و طراحی محیط نیز مفید واقع شود (مانند تصمیم‌گیری درباره کنترل توسعه گردشگری، اقدامات حفاظتی و راهبردهای طراحی معماری و چشم‌انداز) (Green, 2005). کارنی و همکاران مطالعه‌ای را در سال ۲۰۰۸ تحت عنوان درک عمومی به عنوان پشتیبانی برای تنظیم کیفیت بصری منظره در یک چشم‌انداز ملی ارزشمند، برای حوضه دریاچه تاهوئی (Tahoe)، واقع در مرز بین کالیفرنیا - نوادا در ایالات متحده انجام داده‌اند. روش به کار رفته در این تحقیق، استفاده از عکس و پرسشنامه می‌باشد، پاسخ‌دهندگان این پژوهش ۳۹۲ نفر بوده‌اند. در این تحقیق برای مردم پوشش گیاهی از ترجیحات بالاتری برخوردار می‌باشد. آنان همچنین بیشتر توسعه‌ای را ترجیح می‌دهند که بیشتر با محیط

1. Aberystwyth

2. Volunteer-Employed Photography

مبانی نظری

منظر

منظر یک شهر مجموعه‌ای از عوامل طبیعی و مصنوعی است که تحت تأثیر ویژگی‌های خاص طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آن شهر خاص شکل گرفته و محل به عینیت درآمدن مشخصات خاص آن شهر است. منظر شهری به عنوان مقوله‌ای مطرح در کیفیت و مطلوبیت شهرها، واقعی و عینی است و حاصل مشاهده و درک مظاهر گوناگون و ملموس شهر اعم از بناها، فضاها، فعالیت‌ها، صداها، بوها هنگام مواجهه شهروند با پدیده شهر می‌باشد (در مقیاس‌های مختلف، اعم از دیدن شهر از دور دست یا هنگام قرار گرفتن در شهر و یا حتی استقرار در بناها است) (محملی ایبانه، ۱۳۹۰: ۹۵).

زیبایی شناسی

زیبایی شناسی یا علم آنچه "زیباست" به بررسی مجموعه‌ای از اصول می‌پردازد که سبب می‌شود بیننده توجه خود را به اثر معطوف دارد و از احساس وحدت و هماهنگی در ادراکات حسی آن لذت برد. این زیبایی جنبه‌های کالبدی شیء را مورد توجه قرار می‌دهد. در قرن هجده میلادی «الکساندر بومگاترن» واژه زیبا را در مفهوم ادراک و ارزیابی زیبایی به کار برد. اگرچه زیبایی امری عینی نیست که در خود اثر به صورت مستقل وجود داشته باشد، اما زیبایی شناسی در حوزه شکل و فرم معنا پیدا می‌کند و توسط ذهن تحلیل می‌شود (آتشین بار، ۱۳۹۱: ۱۳).

ادراک محیطی

ادراک انسان از مهم‌ترین مقوله‌ها در روان‌شناسی محیطی است. ادراک محیطی فرآیندی است که از طریق آن انسان داده‌های لازم را بر اساس نیازش از محیط پیرامون خود بر می‌گزیند. مطالعه این فرآیند در حوزه علم روان‌شناسی محیطی است که موضوع آن مطالعه رفتارهای انسان در رابطه با سکونتگاهش می‌باشد (مطلبی، ۱۳۸۰: ۵۵).

ویژگی‌های مثبت آن و نقاط دور از سواحل، همچنین خیابان‌هایی که فروشگاه‌های اصلی شهر در آن قرار دارند، ویژگی‌های منفی آن معرفی شده بود (Garrod, 2008).

مو و همکاران در سال ۲۰۱۱ طی یک پژوهش با عنوان کیفیت محیطی و بصری ادراک و ترجیحات مردم چین، فرانسه و پرتغال، سعی نمودند تفاوت ادراکی مردمان در این سه کشور را با هم مقایسه نمایند. آنها برای انجام این کار ۱۰ عکس گرفته شده از مناظر را به دانشجویان در این سه کشور نشان دادند و از آنها خواسته شد این عکس‌ها را بر حسب ترجیحاتشان از بیشترین تا کمترین دسته‌بندی نمایند. نتایج تحقیق نشان داد که فرانسوی‌ها و پرتغالی‌ها ادراکات مشابهی دارند ولی ادراکات چینی‌ها در خیلی از زمینه‌ها با مردمان این دو کشور متفاوت می‌باشد (Mo, et al. 2011).

لافورزا و همکاران در سال ۲۰۰۸ طی یک پژوهش با ارزیابی اکولوژیکی و ترجیحات بصری به بررسی روش‌های جایگزین برای احیای زمین‌های بایر نواحی صنعتی پرداختند. محدوده مورد مطالعه پژوهش آنها نواحی صنعتی در جنوب ایتالیا بود. آنها برای انجام این کار ابتدا از زمین‌های بایر کنار جاده‌ها در نواحی صنعتی عکس گرفتند، سپس با استفاده از نرم افزار فتوشاپ با طراحی درختان و چمن، چهار منظره متفاوت را جایگزین آن زمین‌های بایر نمودند. افراد مورد مصاحبه، دو گروه از کارکنان صنایع و صاحبان صنایع بودند. پس از آن از افراد خواسته شد این عکس‌ها را بر حسب ترجیحاتشان از کمترین ترجیح تا بیشترین ترجیح طبقه‌بندی نمایند. علاوه بر این یک پرسشنامه حاوی تعدادی سوال برای ارزیابی اکولوژیکی محدوده مورد مطالعه به افراد مورد مصاحبه داده شد. نتایج آماری پژوهش بیانگر این است که شیوه‌های جایگزینی که عملکردهای بیشتری برای پراکنش پرندگان در نظر می‌گرفتند، از ترجیحات بیشتری برخوردار می‌باشند (Laffortezza, et al. 2008).

- تهیه عکس از انواع مناظر و انتخاب عکس‌های نمونه (هشت عکس نمونه).
- تعیین جامعه آماری.
- ارزش‌گذاری عکس‌ها توسط استفاده‌کنندگان بر اساس زیبایی (خیلی زیبا، زیبا، معمولی، زشت و خیلی زشت).
- مصاحبه با استفاده‌کنندگان در مورد معیارهای زیبایی‌شناسی.
- تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق.
- نتیجه‌گیری.
- ارائه راه‌کارها و پیشنهادات.

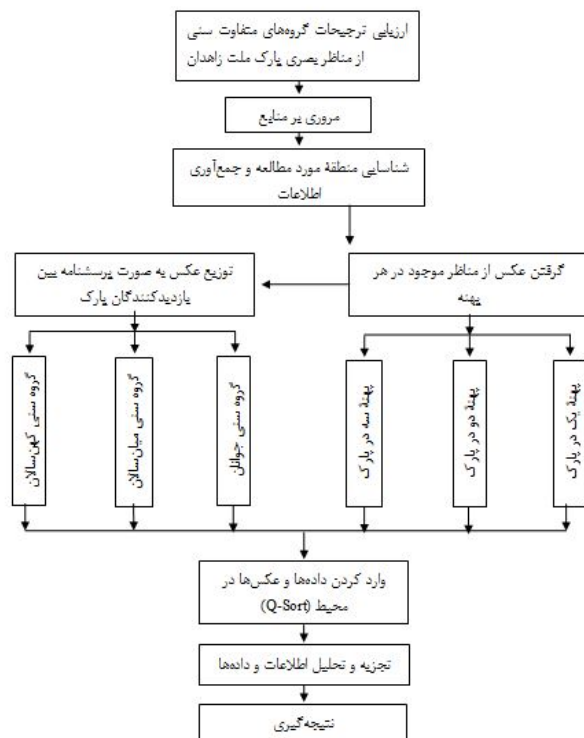
ضمناً در این پژوهش از نرم افزار Arc GIS برای طراحی چشم‌اندازی سه بعدی از توپوگرافی محیط پارک، همچنین از نرم افزار AutoCAD برای نشان دادن وضعیت آلاچیق‌ها به لحاظ آفتابگیری استفاده شده است.

حواس ما شامل بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و لامسه، معمولاً توأم با یکدیگر عمل کرده، سبب شکل‌گیری تصویر کاملی از محیط اطرافمان می‌شوند (Hall, 1959: 197). در بینایی از انرژی نورانی استفاده می‌شود. شکل، بافت، رنگ، تراکم نور و حرکت همواره با جنبه‌هایی از ابعاد فضایی مانند فاصله و عمق، تشخیص داده می‌شوند. میزان اطلاعات و آگاهی‌های دریافتی ما از محیط به تنوع و درجه تضاد اطلاعات حسی به دست آمده و چگونگی تفکیک آنها از یکدیگر بستگی دارد. این کار به کمک تمام حواس و به درجات متفاوت امکان‌پذیر است (بل، ۱۳۸۲: ۵۹-۵۸).

روش انجام پژوهش

فرایند ارزیابی با استفاده از مدل طبقه‌بندی کیفیت شامل مراحل زیر می‌باشد:

- شناسایی تیپ‌های منظر موجود در پارک جنگلی،
- پهنه‌بندی پارک بر اساس مشابهت فضاها، فعالیت‌ها و کاربری‌های موجود در سایت (سه پهنه).

جامعه آماری و تعداد نمونه

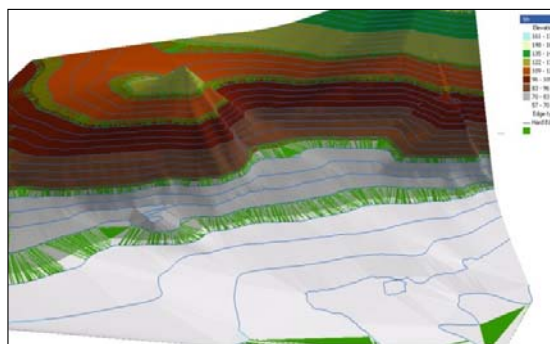
با توجه به بالا بودن جمعیت شهر زاهدان (۵۸۵۸۴۲ نفر در سال ۱۳۸۵)، تعداد بازدید کنندگان از پارک ملت طبق گزارش سازمان پارک و فضای سبز زاهدان بین ۲ هزار تا ۷ هزار نفر در سال ۱۳۹۰ می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران جامعه نمونه تعیین شد و تعداد ۲۴۶ پرسشنامه در فروردین ماه ۱۳۹۱ بین بازدیدکنندگان توزیع گردید.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{t^2 pq}{d^2}}$$

یافته‌های پژوهش

پارک ملت

پارک ملت زاهدان از جمله پارک‌های جنگلی مصنوعی محسوب می‌شود. این پارک در کنار جاده زاهدان - خاش واقع شده است، مساحت این پارک ۹۰ هکتار می‌باشد. پارک ملت دارای امکاناتی مانند مسجد، مجموعه فرهنگی (دو مجموعه)، مجموعه رفاهی پردیس، رستوران، گل‌خانه، شهربازی، مجموعه تفریحی و فضای درخت کاری شده (۳۵ هکتار) می‌باشد. آنچه باعث جذابیت فضای آن می‌شود، وضعیت توپوگرافی بستر آن است که دارای تپه و ماهوره متفاوتی است؛ یک تپه آن بسیار شاخص می‌باشد که به محیط پارک به لحاظ بصری، زیبایی و جلوه خاصی بخشیده است، شکل شماره (۲).

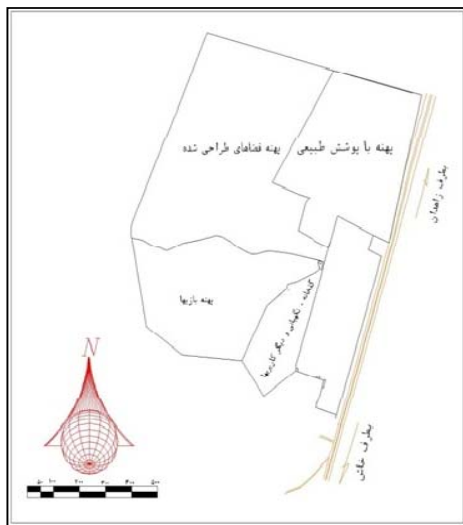

شکل ۲: چشم اندازی از یک تپه در پارک ملت زاهدان. نگارندگان، ۱۳۹۱.

پهنه‌بندی پارک ملت

منظور از تیپ منظر (پهنه‌بندی) در اینجا، مجموعه ویژگی‌های بصری شامل عناصر، ساختار و اجزای منظر است که کیفیات منظر یک محدوده را متفاوت از محدوده دیگر می‌سازد (خلیل نژاد، ۱۳۸۹: ۷).

با انجام کارهای میدانی، بررسی نقشه‌های موجود از فضای پارک، تحلیل عکس‌های ماهواره‌ای و انجام مصاحبه‌های لازم با مسوولان مربوطه، نگارندگان پهنه‌های منظر پارک را بر اساس ویژگی‌های ساختاری، پوشش گیاهی، نوع استفاده از زمین و عناصر انسان ساخت به سه پهنه تقسیم نموده‌اند: ۱. پهنه فضاهای طراحی شده ۲. پهنه فضاهای ورزشی ۳. پهنه فضاهای پوشش طبیعی (شکل ۳).

شکل ۳: پهنه‌بندی پارک ملت زاهدان. نگارندگان، ۱۳۹۱.

۱. پهنه فضاهای طراحی شده شامل: آب نماها، آلاچیق‌ها، بوفه‌ها، سکوها، نشیمن و رستوران.
۲. پهنه فضاهای ورزشی شامل: فضای بازی کودکان، زمین فوتبال، تنیس روی میز و دیگر فضاهای ورزشی موجود در پارک.
۳. فضاهای با پوشش طبیعی شامل: فضاهای با پوشش گیاهی اعم از بوته، گل و درخت که بخش زیادی از فضای پارک را به خود اختصاص می‌دهد.

عکس‌ها

۸ عکس و در مجموع برای هر سه پهنه، ۲۴ عکس از میان ۴۹۵ عکس انتخاب نمودند. عکس‌های انتخابی برای هر پهنه به نحوی است که این عکس‌ها بیشترین ویژگی‌ها را از همان پهنه داشته باشد یا در اصل فرد با دیدن این عکس‌ها بتواند ویژگی‌های آن پهنه را بازگو نماید. شکل (۴) تمامی عکس‌های انتخابی را نشان می‌دهد. این شکل به صورت ماتریسی طراحی شده که عکس‌های هر پهنه در یک ستون قرار داده شده است.

عکس‌های گرفته شده از فضای پارک، با دوربین دیجیتال Samsung در شعاع دید ناظر از فضای پارک گرفته شد. ۴۹۵ عکس در دو نوبت، یک نوبت آن در پایان هفته که فضای پارک مملو از جمعیت بود و نوبت دیگر در اواسط هفته که جمعیت بسیار کمی در فضای پارک بود از تمامی فضاهای آن گرفته شد. طبق بررسی‌های به عمل آمده بر روی تمامی عکس‌های گرفته شده و با در نظر گرفتن پارامترهایی که قرار است در این پژوهش مورد بررسی قرار گیرد، نگارندگان برای هر پهنه،

پهنه با پوشش طبیعی (P ₁)	پهنه بازی‌ها (P ₂)	پهنه فضاهای طراحی شده (P ₃)	
			۱
			۲
			۳
			۴
			۵

پهنه با پوشش طبیعی (P ₁)	پهنه بازی‌ها (P ₂)	پهنه فضاهای طراحی شده (P ₃)	
			۶
			۷
			۸

شکل ۴: عکس‌های انتخابی از پهنه‌بندی‌های فضای پارک ملت زاهدان. نگارندگان، ۱۳۹۱.

امتیازدهی عکس‌ها

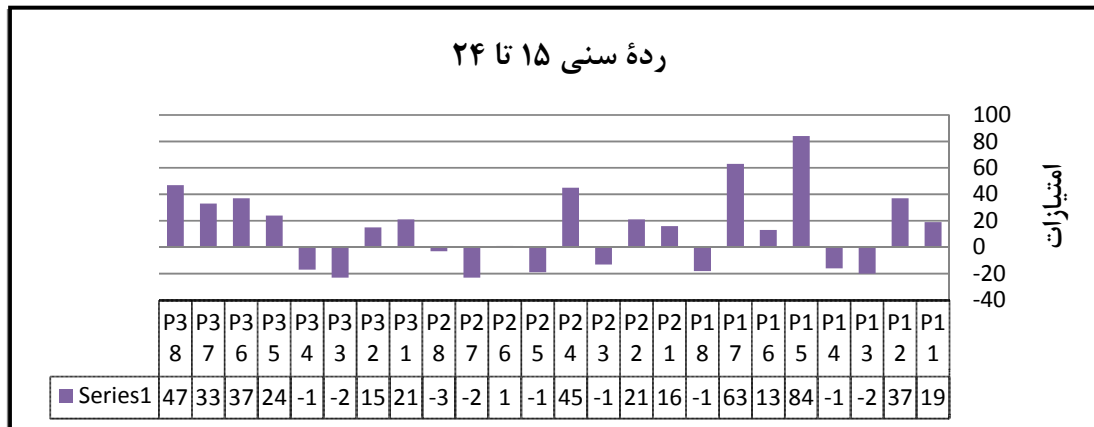
برای انجام کارهای میدانی این پژوهش، یک جعبه ساخته شد که فضای داخل آن شبیه جعبه‌های کمک آموزشی به پنج قسمت مساوی تقسیم می‌شد. از بازدیدکنندگان پارک ملت خواسته می‌شد تا عکس‌ها را به لحاظ زیبایی در پنج گروه از درجه بسیار زیبا تا درجه بسیار زشت گروه‌بندی نمایند. امتیازی که برای هر یک از این گروه‌ها در نظر گرفته شده است، بدین صورت است که درجه بسیار زشت (۲-)، درجه زشت (۱-)، درجه متوسط (۰)، درجه زیبا (۱) و درجه بسیار زیبا (۲).

ارزیابی گروه‌های متفاوت سنی مراجعه‌کننده از

منظر بصری پارک ملت در شهر زاهدان

ترجیحات بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در قالب گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ با توجه به نمودار شماره (۵)

بدین گونه می‌باشد؛ آنها بیشترین امتیاز (۸۴) را به عکس (P₁ 5) دادند. و کمترین امتیاز را (۲۳-) به عکس‌های (P₃ 3) و (P₂ 7) دادند. برحسب داده‌های به دست آمده می‌توان گفت که عکس‌های با امتیاز ۴۰ به بالا کیفیت مناظرشان در سطح مطلوب و بسیار مطلوب می‌باشد، علاوه بر عکس شماره (P₁ 5)، عکس‌های دیگری با شماره‌های (P₁ 7)، (P₂ 4) و (P₃ 8)، به ترتیب امتیازهایشان ۶۳، ۴۵ و ۴۷ می‌باشند. همچنین علاوه بر عکس‌های با شماره‌های (P₃ 3) و (P₂ 7)، عکس‌های با شماره (P₁ 3)، (P₁ 4)، (P₁ 8)، (P₂ 3)، (P₂ 5)، (P₂ 8) و (P₃ 4)، امتیازهایشان منفی و به ترتیب عبارتند از: ۲۰-، ۱۶-، ۱۸-، ۱۳-، ۱۹-، ۳- و ۱۷- چهار عکس از این ۹ عکس منفی مربوط به پهنه بازی‌ها می‌باشد. بنابراین ترجیحات بازدیدکنندگان به پهنه بازی‌ها در این رده سنی نسبت به دو پهنه دیگر کمتر می‌باشد.

شکل ۵: ترجیحات بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در گروه سنی ۱۵ تا ۲۴. نگارندگان، ۱۳۹۱.

عکس (7 P₂) مربوط به یک زمین بازی فوتبال می- باشد. از ویژگی‌های این عکس می‌توان به پس زمینه طبیعی آن اشاره نمود. یکی از دلایلی که باعث شده تا این عکس کم‌ترین ترجیحات را داشته باشد، همجوار شدن این زمین فوتبال با یک خیابان می‌باشد، خودروهای پارک شده در این خیابان باعث آشفته‌گی بصری این تصویر از نگاه بازدیدکنندگان در این رده سنی شده است (شکل ۷).

شکل ۷: زشت‌ترین عکس از نظر بازدیدکنندگان در رده سنی ۱۵ تا ۲۴. نگارندگان، ۱۳۹۱.

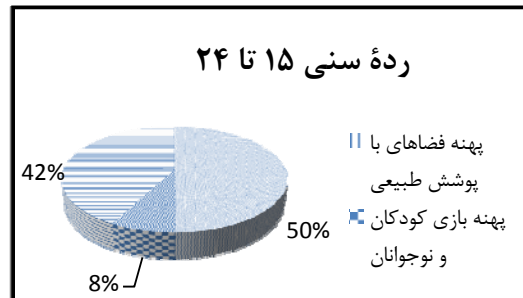
امتیازات هر سه پهنه در گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ بدین شرح می‌باشد؛ پهنه فضاهای با پوشش طبیعی ۱۶۲ امتیاز، پهنه بازی‌ها ۲۵ امتیاز و پهنه فضاهای طراحی شده ۱۳۷ امتیاز. شکل زیر وضعیت ترجیحات بازدیدکنندگان را در این رده سنی نسبت به پهنه‌های مورد بررسی بهتر نشان می‌دهد. به طوری که پهنه فضاهای با پوشش طبیعی با ۵۰٪ ترجیحات بیشترین

شکل (۶) عکسی است که بیشترین ترجیح را برای بازدیدکنندگان دارد، این عکس متعلق به پهنه فضاهای با پوشش طبیعی است، در تفسیر این عکس می‌توان گفت به لحاظ بصری دارای ارزش‌های متفاوتی است. اکثر عناصر و اجزای تشکیل دهنده این عکس پوشش گیاهی می‌باشند. در جلوی این تصویر یک باغچه مثلثی شکلی وجود دارد که رأس آن بیننده را به مرکز تصویر هدایت می‌کند. در این باغچه مثلثی شکل گل‌های بسیار ریزی با رنگ بنفش وجود دارد و باعث شده کف پوش زمین بافت نرمی به خود بگیرد. در مرکز این تصویر درختچه‌ای با گل‌هایی با رنگ زرد وجود دارد که به لحاظ بصری می‌توان گفت این درختچه بر دیگر عناصر موجود در تصویر تفوق و تسلط دارد زیرا این درختچه از نظر رنگ دارای تضادی است که باعث تسلط و تفوق آن با دیگر عناصر موجود در تصویر شده است.

شکل ۶: زیباترین عکس از نظر بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در گروه سنی ۱۵ تا ۲۴. نگارندگان، ۱۳۹۱.

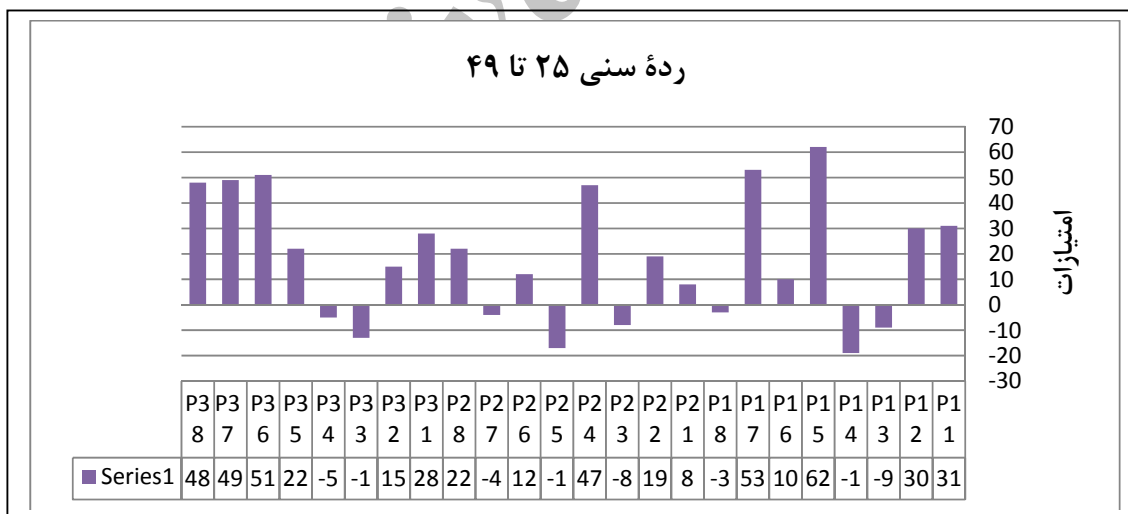
ترجیحات بازدیدکنندگان را به خود اختصاص داده است (شکل ۸).

شکل ۸: ترجیحات بازدیدکنندگان برای هر یک از پهنه‌ها در رده سنی ۱۵ تا ۲۴ به صورت درصد. نگارندگان، ۱۳۹۱.

ترجیحات بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در قالب گروه سنی ۲۵ تا ۴۹ با توجه به شکل (۹) بدین‌گونه می‌باشد؛ آنها بیشترین امتیاز را (۶۲) به عکس

(P₁ 5) و کمترین امتیاز را (-۱۹) به عکس (P₁ 4) دادند. در این رده سنی علاوه بر عکس شماره (P₁ 5)، پنج عکس دیگر با شماره‌های (P₁ 7)، (P₂ 4)، (P₃ 6)، (P₃ 7) و (P₃ 8)، به ترتیب با امتیازهای ۵۳، ۴۷، ۵۱، ۴۹ و ۴۸ امتیازهایشان بالای ۴۰ است که نشان‌دهنده وضعیت مطلوب و یا بسیار مطلوب چشم-اندازهای این عکس‌ها می‌باشد. همچنین علاوه بر عکس شماره (P₁ 4)، هفت عکس دیگر امتیازهایشان منفی است. شماره این عکس‌ها، (P₁ 3)، (P₂ 8)، (P₂ 3)، (P₂ 5)، (P₂ 3) و (P₃ 4) و امتیازهایشان به ترتیب -۹، -۳، -۸، -۱۷، -۱۳، -۵ می‌باشد. باید گفت مناظر این عکس‌ها برحسب ترجیحات مردمی در این رده سنی زشت و بسیار زشت است.

شکل ۹: ترجیحات بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در گروه سنی ۲۵ تا ۴۹. نگارندگان، ۱۳۹۱.

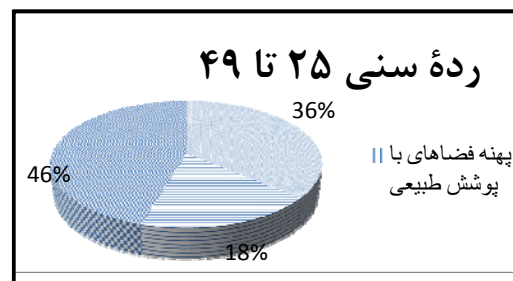
ترجیحات بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در قالب گروه سنی ۵۰ سال به بالا با توجه به نمودار شماره (۱۲) بدین‌گونه می‌باشد؛ آنها بیشترین امتیاز را به عکس (5 P₁) و کمترین امتیاز را (۲۱-) به عکس (3 P₃) دادند. عکس‌های شماره (7 P₁)، (4 P₂)، (5 P₃) و (8 P₃) امتیازشان مانند عکس شماره (3 P₁) 5، بالای ۴۰ است و دارای مناظر مطلوب و بسیار مطلوب می‌باشند. همچنین عکس‌های شماره (3 P₁)، (4 P₁)، (8 P₁)، (5 P₂)، (2 P₃) و (4 P₃)، مانند عکس شماره (3 P₃)، منفی است و امتیاز آنها به ترتیب ۱۷-، ۱۲-، ۱۵-، ۲-، ۱۴- و ۱۹- می‌باشد. مناظر این عکس‌ها زشت و بسیار زشت محسوب می‌شود.

عکس زیر مربوط به یک جاده خاکی است. کم بودن عناصر در این عکس ویژگی ساده بودن را به آن داده است. از ویژگی‌های دیگر این عکس می‌توان به نامعلوم بودن انتهای جاده خاکی اشاره کرد که به ناظر حس کنجکاو دست می‌دهد. یکی از دلایلی که باعث شده این عکس کمترین ترجیحات را داشته باشد، سادگی، خاکی بودن جاده، عدم طراحی فضاهای اطراف جاده و عدم وجود لبه‌ای است که جاده را از محیط اطراف خود متمایز نماید. شکل شماره (۱۰).

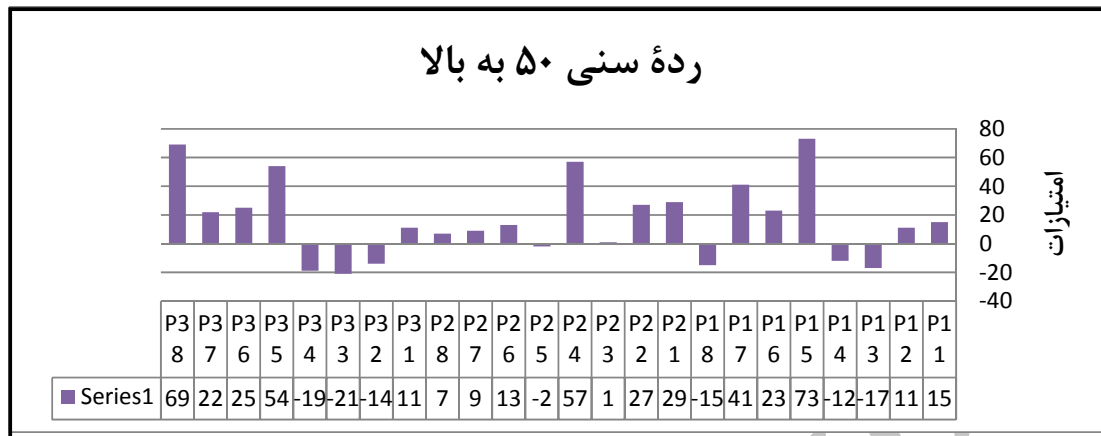

شکل ۱۰: زشت‌ترین عکس از نظر بازدیدکنندگان در رده سنی ۲۵ تا ۴۹. نگارندگان، ۱۳۹۱.

امتیازات هر سه پهنه در گروه سنی ۲۵ تا ۴۹ بدین شرح می‌باشد؛ پهنه فضاهای با پوشش طبیعی ۱۵۵ امتیاز، پهنه بازی‌ها ۷۹ امتیاز و پهنه فضاهای طراحی شده ۱۹۵ امتیاز. شکل زیر وضعیت ترجیحات بازدیدکنندگان را در این رده سنی نسبت به پهنه‌های مورد بررسی بهتر نشان می‌دهد به طوری که پهنه فضاهای طراحی شده با ۴۶٪ ترجیحات بیشترین ترجیحات بازدیدکنندگان را به خود اختصاص داده است (شکل ۱۱).

شکل ۱۱: ترجیحات بازدیدکنندگان برای هر یک از پهنه‌ها در رده سنی ۲۵ تا ۴۹ به صورت درصد. نگارندگان، ۱۳۹۱.

شکل ۱۲: ترجیحات بازدیدکنندگان پارک ملت زاهدان در گروه سنی ۵۰ به بالا. نگارندگان، ۱۳۹۱.

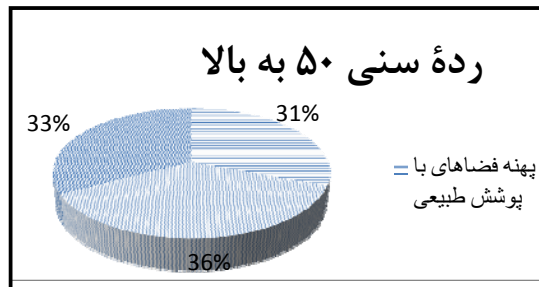
شکل ۱۳: زشت‌ترین عکس از نظر بازدیدکنندگان در رده سنی ۵۰ به بالا. نگارندگان، ۱۳۹۱.

امتیازات هر سه پهنه در گروه سنی ۵۰ به بالا بدین شرح می‌باشد؛ پهنه فضاهای با پوشش طبیعی ۱۱۹ امتیاز، پهنه بازی‌ها ۱۴۱ امتیاز و پهنه فضاهای طراحی شده ۱۲۷ امتیاز. شکل زیر وضعیت ترجیحات بازدیدکنندگان را در این رده سنی نسبت به پهنه‌های مورد بررسی بهتر نشان می‌دهد به طوری که پهنه فضاهای طراحی شده با ۴۶٪ ترجیحات بیشترین ترجیحات بازدیدکنندگان را به خود اختصاص داده است (شکل ۱۴).

شکل (۱۳) عکسی است که کمترین ترجیح را برای بازدیدکنندگان دارد. این عکس متعلق به پهنه فضاهای طراحی شده است و در قسمت آلاچیق‌ها گرفته شده است. این عکس دارای چنین ویژگی‌هایی می‌باشد؛ وجود آشغال فراوان در محوطه و فضای بین آلاچیق‌ها، خشکی بیش از حد محیط، وجود و حضور خودروهای بازدیدکنندگان پارک و خاکی بودن کف پوش زمین. در تفسیر این عکس می‌توان گفت به لحاظ بصری دارای ویژگی‌های متفاوتی است. بیش از نیمی از عناصر تشکیل دهنده عکس مصنوعی است. در پشت این عناصر درختان پس زمینه‌ای طبیعی را به وجود آورده‌اند. عناصر تشکیل دهنده آن کم می‌باشد و ناظر می‌تواند با یک بار نگاه به عکس، عناصر آن را بازگویی نماید. این ویژگی به عکس حالت ساده بودن داده است. به نظر می‌رسد آنچه باعث می‌شود تا بازدیدکنندگان کمترین امتیاز را به این عکس بدهند، نصب چادر مسافرتی و پارچه‌هایی است که به عنوان پرده برای جلوگیری از تابش آفتاب و ایجاد سایه در زیر آلاچیق از آنها استفاده شده است.

بررسی، پهنه با پوشش طبیعی با ۵۰٪ ترجیحات می‌باشد؛ بیشترین ترجیحات بازدیدکننده در قالب گروه سنی ۲۵ تا ۴۹، پهنه فضاهای طراحی شده با ۴۶٪ ترجیحات و بیشترین ترجیحات بازدیدکننده در قالب گروه سنی ۵۰ سال به بالا، از بین سه پهنه مورد بررسی، پهنه بازی‌ها با ۳۶٪ می‌باشد.

برای این که تفاوت ترجیحات بازدیدکننده در سه رده متفاوت سنی بهتر نمایش داده شود و خواننده درک جامع‌تری از این تفاوت‌ها داشته باشد، در قالب شکل زیر ترجیحات سه گروه با هم آورده شده است (شکل ۱۵).

شکل ۱۴: ترجیحات بازدیدکنندگان برای هر یک از پهنه‌ها در رده سنی ۵۰ به بالا به صورت درصد. یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱.

با تحلیل‌های انجام شده و بر مبنای داده‌های به دست آمده می‌توان گفت که بیشترین ترجیحات بازدیدکننده در قالب گروه سنی ۱۵ تا ۲۴، از بین سه پهنه مورد

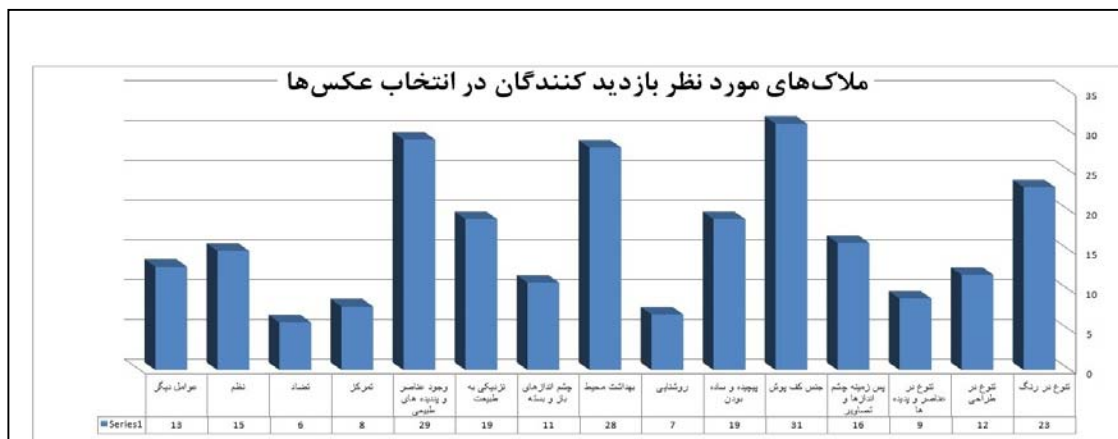

شکل ۱۵: مقایسه ترجیحات بازدیدکنندگان در قالب سه رده متفاوت سنی. نگارندگان، ۱۳۹۱.

بیشترین ترجیحات مردم برای انتخاب عکس‌ها می‌باشد. همچنین تضاد با ۲٪، روشنائی ۳٪، تمرکز ۳٪، تنوع در عناصر و پدیده‌ها ۴٪ و چشم‌اندازهای باز و بسته با ۴٪ از کمترین ترجیحات مردم برای طبقه‌بندی عکس‌ها محسوب می‌شود. لازم به ذکر است تعدادی از افراد پارامترهایی را عنوان نموده‌اند که تعداد افرادی که این پارامترها را برای طبقه‌بندی عکس‌ها در نظر گرفته‌اند، بسیار کم بود، بدین سبب آنها را با نام عوامل دیگر عنوان نموده‌ایم تا بتوان راحت‌تر و آسان‌تر جمع‌بندی و نتیجه‌گیری نمود. شکل شماره (۱۶).

همه این نتایج بیانگر آن است که ترجیحات مردم در قالب سه گروه سنی (۱۵ تا ۲۴، ۲۵ تا ۴۹ و ۵۰ سال به بالا)، با یکدیگر متفاوت می‌باشد.

در نمودار زیر پارامترهایی به نمایش در آمده که بازدیدکنندگان پارک ملت در مصاحبه میدانی، این پارامترها را ملاکی قرار داده‌اند تا به وسیله آنها به طبقه‌بندی عکس‌ها بپردازند؛ در اصل این پارامترها علت اصلی برای طبقه‌بندی عکس‌ها می‌باشند. در بین پارامترهای ذکر شده توسط پاسخ‌دهندگان، جنس کف پوش با ۱۳٪، وجود عناصر و پدیده‌های طبیعی با ۱۲٪، بهداشت محیط ۱۱٪ و تنوع در رنگ‌ها از

شکل ۱۶: ملاک‌های مورد نظر بازدیدکنندگان در انتخاب عکس‌ها. نگارندگان، ۱۳۹۱.

نتیجه‌گیری

سطوح سبز در شهرها با داشتن نقش‌های مهمی همچون تولید اکسیژن، تلطیف هوای آلوده شهر، برقراری توازن اکولوژیک در محیط‌های شهری، بهبود کیفیت محیطی و توان جذب صدای ناهنجار، محیط‌های غیرقابل تحمل شهرهای امروزی را به مکان‌های قابل زیست تبدیل می‌نمایند. داشتن چنین نقش‌هایی ضرورت توجه ویژه را به این نوع کاربری‌های شهری در انواع برنامه‌ریزی‌ها نمایان می‌سازد.

در فضای سبز شهری، پارک‌های جنگلی زیر گروه پارک‌ها محسوب می‌شوند. در کشوری همچون ایران که دارای اقلیم خشک و شکننده‌ای است، توسعه سطح جنگل‌ها از طریق جنگل‌کاری یکی از اهداف عمده محسوب می‌شود. اصولاً جنگل‌کاری در مناطق خشک برای اهداف خاص و بعضاً متعددی صورت می‌گیرد، از جمله می‌توان به مسائل مربوط به حفاظت و حاصلخیزی خاک، ایجاد فضای سبز و احداث تفرجگاه در اطراف شهرها، تلطیف هوا و تولید چوب اشاره کرد. اما با همه این مزایا باید به این نکته اشاره نمود که در مناطق خشک و بیابانی همچون زاهدان که از مواهب طبیعی کمتری برای تفریح شهروندان برخوردار است، پارک‌های جنگلی این فرصت را فراهم می‌نماید تا مردم در محیطی فارغ از کار و خانه، به استراحت و تفریح بپردازند. وجود فضاها و عناصر گوناگون در

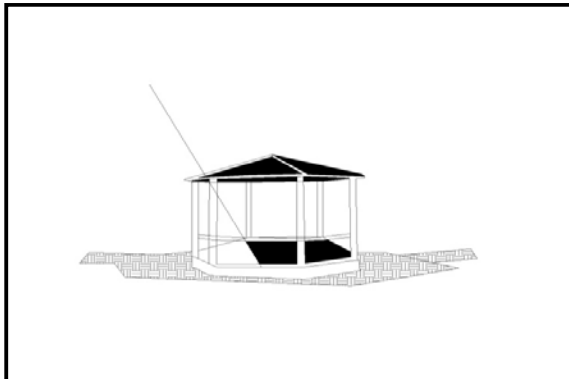
محیط پارک‌ها و بویژه پارک‌های جنگلی به خلق مناظر متنوعی منجر شده است. منظر شهری به دلیل ماهیت عینی و ملموس خود توسط حواس انسان قابل ادراک می‌باشد. مهم‌ترین حس از میان حواس پنج‌گانه در فهم و ادراک منظر شهری، حس بینایی است. با این که اهمیت مناظر شهری در هویت بخشی شهرها بسیار است، با این حال طراحان و برنامه‌ریزان به این مهم کم‌تر توجه نموده و در نتیجه مناظری که بتواند تصویر ذهنی مطلوب را در ذهن شهروندان ایجاد نماید، کم‌تر پدید می‌آید. بسیاری از پارک‌های شهری در کشور و بویژه پارک‌های موجود در شهر زاهدان دچار این معضل هستند و لزوم توجه بیش‌تر به خلق مناظر زیبا در پارک‌ها ضروری است. لذا با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، مهم‌ترین توصیه‌ای که می‌توان برای مدیریت پارک‌ها در برنامه‌ریزی شهری داشت، استفاده از ترجیحات شهروندان و استفاده‌کنندگان از پارک‌ها در برنامه‌ریزی و طراحی پارک‌ها می‌باشد تا پارک‌هایی با مناظری مطلوب و مورد نظر شهروندان ایجاد شود. با توجه به نتایج حاصله لازم است طراحان و برنامه‌ریزان، فضای پارک ملت را به چندین پهنه دسته‌بندی نمایند و هر پهنه را بر مبنای سلیقه و ترجیحات شهروندان طراحی نمایند. این امر باعث می‌شود دیگر شهروندان زاهدانی برای آمدن به این پارک ترغیب شوند. استقبال بسیار زیاد افراد منجر می‌شود از تمامی

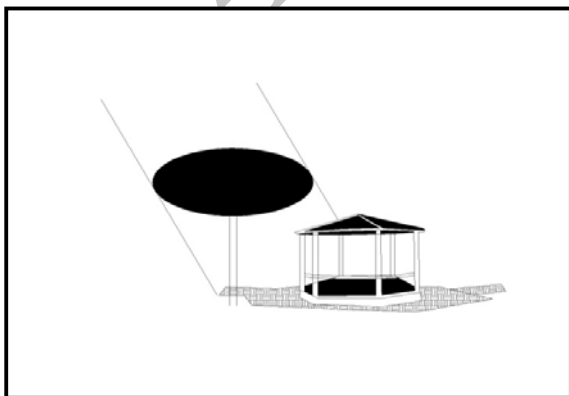
- قرار دادن تندیس‌ها و المان‌ها در قسمت‌های مختلف پارک برای تبدیل فضاها از شکل‌های ساده به فضاهایی با شکل‌های پیچیده و شلوغ.

- جنس کف‌پوش محیط پارک اکثراً از جنس سخت است که می‌توان با افزایش آبناها و همچنین کاشت چمن و گل به نرم‌تر نمودن آن کمک نمود.

- یکی از مواردی که در بخش آلاچیق‌ها به چشم می‌آید و به لحاظ زیبایی شناسی آسیب‌زا است، بستن پارچه، پتو و... به ستون‌های آلاچیق‌ها توسط استفاده کنندگان برای ایجاد مانع در مسیر تابش آفتاب می‌باشد (شکل ۷). برای حل این معضل دو راه وجود دارد: ۱. کاشت درختان چتری شکل و سایه انداز در ضلع جنوبی آلاچیق‌ها، ۲. پهن‌تر نمودن کلاهک و یا سقف آلاچیق‌ها به نحوی که تابش آفتاب با هر زاویه‌ای زیر آلاچیق‌ها نیفتد. شکل (۱۷) و (۱۸).

شکل ۱۷: وضعیت موجود آلاچیق‌ها و ورود تابش آفتاب به آن. نگارندگان. ۱۳۹۱.

شکل ۱۸: جلوگیری از ورود تابش آفتاب به زیر آلاچیق‌ها با کاشت درختان. نگارندگان. ۱۳۹۱.

فضاهای موجود در پارک استفاده شود و فضاهای متروکه که محل تجمع افراد بزهکار می‌باشد، به فضاهایی با طراوت تبدیل شوند.

پیشنهادات

- توجه به پدیده‌های جغرافیایی مانند جهت وزش باد غالب، اقلیم، تغییرات دما، نوع خاک، میزان شیب و ژئومورفولوژی منطقه در مکانیابی و طراحی تأسیسات و امکانات.

- طراحی اسباب موجود در پهنه بازی‌ها، از طراحی‌های ساده به طراحی‌های پیچیده‌تر. برای مثال سرسره‌ها در وضعیت موجود شکل ساده‌ای دارند که از یک طرف آن کودک بالا می‌آید و در قسمت مقابل آن روی یک صفحه فلزی ناودان ماندنی به سمت پایین سر می‌خورد. حال می‌توان با طولانی نمودن مسیر سر خوردن کودکان یا سقف دار کردن آن و یا با تعبیه نمودن مسیر بالا رفتن کودکان در قسمت‌های کناری سرسره شیوه طراحی آن‌ها را پیچیده‌تر نمود.

- کاشتن درختانی با اشکوب‌های متفاوت در حاشیه پارک.

از آنجاکه فضای بازی کودکان در کنار مسیر سواره‌رو قرار داده شده و اکثر خودروها هم در کنار این مسیرها پارک می‌شوند، لازم است درختانی با اشکوب‌های متفاوت در حاشیه سمت جاده کاشته شود.

- یکی از مواردی که کوبین لینچ به آن اشاره نموده، وجود لبه در محیط‌های شهری است. متأسفانه با وجود اهمیت لبه در مناظر شهری، در محیط پارک ملت کم‌تر به آن توجه شده و مناظر موجود در محیط پارک بدون هیچ لبه مشخصی در مناظر حاشیه خود ناپدید می‌شوند یا مواد و عناصر به کار رفته در لبه‌ها به لحاظ زیبایی شناسی مشکلاتی دارند.

- کاشتن گل‌هایی با رنگ‌های بسیار متفاوت در فضای سبز پارک برای تنوع بخشیدن به رنگ‌ها.

منابع و مآخذ

- ابراهیم‌زاده، عیسی. و اسماعیل عبادی جو کندان. (۱۳۸۷). تحلیلی بر توزیع فضایی - مکانی کاربری فضای سبز در منطقه‌سه شهری زاهدان. فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۱۱.
- امین زاده، بهناز. (۱۳۸۹). ارزیابی زیبایی و هویت مکان. فصلنامه هویت شهر. شماره ۷.
- ایرانی بهبهانی، هما، شهین زندی، مهرو ابرکار. (۱۳۸۱). بقا محیط طبیعی درون شهری و استفاده بهینه از آن (مطالعه موردی: دره فرخزاد). محیط شناسی. شماره ۳۰.
- آتشین بار، محمد. (۱۳۹۱). زیباشناسی منظر خیابان‌های تهران: سیاستهای زیباسازی خیابان‌های تهران در چهار دوره تاریخی. منظر. شماره ۱۹.
- بل، سایمون. (۱۳۸۶). منظر: الگو، ادراک و فرایند. ترجمه بهناز امین زاده، چاپ اول. تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ.
- پریور، پرستو، احمدرضا یاوری، شهرزاد فریادی، احد ستوده. (۱۳۸۸). تحلیل ساختار اکولوژیک سیمای سرزمین شهر تهران برای تدوین راهکارهای ارتقای کیفیت محیط زیست. محیط شناسی. شماره ۵۱.
- تقی زاده، مسعود. (۱۳۸۳). فکر سبز بستر ظهور محیط سبز. ماهنامه سبزینه. شماره ۱۷.
- حسینی، سید، باقر و سینا رزاقی اصل. (۱۳۸۷). حرکت و زمان در منظر شهری: انگاره‌ها و مفاهیم طراحی. نشریه بین المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران. شماره ۶.
- خلیل نژاد، سید محمدرضا. (۱۳۸۹). جایگاه ارزیابی منظر در فرآیند طراحی پارک‌های میان‌راهی؛ مطالعه موردی: ارزیابی منظر محدوده طراحی پارک میان‌راهی خور. چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام - ایران - زاهدان.
- شامقلی، غلامرضا و حامد یکی‌تا. (۱۳۸۹). ارزیابی تأثیرات منظر شهری بر سلامت روحی و روانی شهروندان. مجموعه مقالات اولین همایش ملی دانشجویی مدیریت و فناوری - های نوین در علوم بهداشتی، سلامت و محیط زیست.
- فتحی، مهدی، ایمان درینی و بهروز ناروئی. (۱۳۸۶). ترجیحات منظر گیاهی پارک‌های جنگلی؛ مطالعه موردی: پارک جنگلی چیتگر تهران. ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۸۶.
- گلچین، پیمان، بهروز نارویی و محمدرضا مثنوی. (۱۳۹۱). ارزیابی کیفیت بصری فضاهای آموزشی بر اساس ترجیحات استفاده کنندگان (مطالعه موردی: دانشگاه سیستان و بلوچستان). محیط شناسی. شماره ۶۲.
- گلکار، کوروش. (۱۳۸۷). محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزئینی تا رویکرد پایدار. فصلنامه علوم محیطی. شماره ۴.
- محملی ایبانه، حمیدرضا. (۱۳۹۰). ارزیابی مفهوم منظر در طرح‌های شهری مقایسه تطبیقی سیر تکوین طرح‌های جامع تهران با تجارب جهانی. باغ نظر. شماره ۱۷.
- مطلبی، قاسم. (۱۳۸۰). روانشناسی محیطی، دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. مجله هنرهای زیبا. شماره ۱۰.
- ملیحی، وحید. (۱۳۸۸). مبانی زیباشناسی در معماری و شهرسازی ایران. همایش ملی معماری و شهرسازی ایران.
- نیک پور، عامر. (۱۳۸۶). منظر شهر در مرکز شهر آمل. اولین همایش GIS شهری.
- Ácar, C., Banu, C. K., Oguz, K. and Habibe, A. 2006. Public preferences for visual quality and management in the Kackar Mountains National Park (Turkey). International journal of Sustainable Development & World Ecology. Vol 13.
- Bell, S. 2001. Landscape, Pattern, Perception and Visualization in the visual management of forest, Journal of Landscape and Urban Planning, Vol.54.
- Chen, B., Ochieng A. A and Zhiyi. B. 2009. Assessment of aesthetic quality and multiple functions of urban green space from the users' perspective: The case of Hangzhou Flower Garden, China. Journal of Landscape and Urban Planning. Vol 93.
- Daniel, T. C. 2001. Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. Journal of Landscape and Urban Planning. Vol 54.
- Garrod, Brian. 2008. Exploring place perception, a photo-based analysis. Journal of Tourism Research. Volume 35.
- Green, R. 2005. Community perceptions of environmental and social change and tourism development on the island of Koh Samui,

- Mo, F., Gaelle L. C., Marjorie, S., G, D., and Jon, B, B. 2011. Visual and environmental quality perception and preference in the people's republic of China, France and Portugal. *International journal Enerjy and environment*. Volume 5.
- Nijnik, M and Alexander, M. 2008. Analyzing public preferences concerning woodland development in rural landscapes in Scotland. *Journal of Landscape and Urban Planning*. Vol 86.
- Palmer, J. F and Hoffman, R. E. 2001. Rating reliability and representation validity in scenic landscape assessments. *Journal of Landscape and Urban Planning*. Vol 54.
- Yao, Y., Xiaodong, Z., Yingbi, X., Haiyan, Y., Xian, W., Yangfan, L and Yanfeng, Z. 2011. Assessing the visual quality of green landscaping in rural residential areas: the case of Changzhou, China. *Journal of Environ Monit Assess*.
- Thailand. *Journal of Environmental Psychology*. Vol 25. - Hall, E. T. 1959. *The silent language*, New York: Doubleday.
- Kearney, R. A., Gordon, A. B., Carl, H. P., Rachel, K., Kaplan, S and Diane, S-C. 2008. Public perception as support for scenic quality regulation in a nationally treasured landscape. *Journal of Landscape and Urban Planning*. Vol 87.
- Laforteza, R., Corry, C. R., Sanesi, G., Brown, D. R. 2008. Visual preference and ecological assessments for designed alternative brownfield rehabilitations. *Journal of Environmental Management*. vol 89.
- Landry, S., R. Pu, (2010). The impact of land development regulation on residential tree cover: An empirical evaluation using high-resolution IKONOS imagery. *Journal of Landscape and Urban Planning*. 94.
- Madlener, R., Y Sunak, (2011). Impacts of urbanization on urban structures and energy demand: What can we learn for urban energy planning and urbanization management?. *Journal of sustainable cities and society*. 1.

Archive